

Un exemple únic d'arquitectura modernista industrial de Lluís Domènech i Montaner

La fàbrica Jover, Serra y Cía de Canet de Mar

Carles Sàiz i Xiqués

Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED)

A unique example of Catalan Modernist industrial architecture by Lluís Domènech i Montaner: The Jover, Serra y Cía factory in Canet de Mar

L'historiador Carles Sàiz ens endinsa, amb l'aportació gràfica de l'arquitecte tècnic Sergi Alcalde, al patrimoni modernista de l'antiga fàbrica Jover, Serra y Cía de Canet de Mar. Sàiz reivindica la recuperació i rehabilitació d'aquests edificis, dotats de gran singularitat, ja que formen part de l'únic complex fabril que va projectar Lluís Domènech i Montaner.

Paraules clau: Fàbrica Jover, Serra y Cía, modernisme industrial, Domènech i Montaner, fàbriques, gènere de punt, Púlligan.

Historian Carles Sàiz, with the graphic contribution of architectural technician Sergi Alcalde, introduces the Catalan modernist heritage of the former Jover, Serra y Cía (Jover, Serra and Co.) factory in Canet de Mar. Sàiz argues for the conservation of these buildings and their unique features as they are the only example of a factory complex designed by Lluís Domènech i Montaner.

Key words: Jover, Serra y Cía (Jover, Serra and Co.) factory, Catalan industrial modernism, Domènech i Montaner, factories, knitted fabric

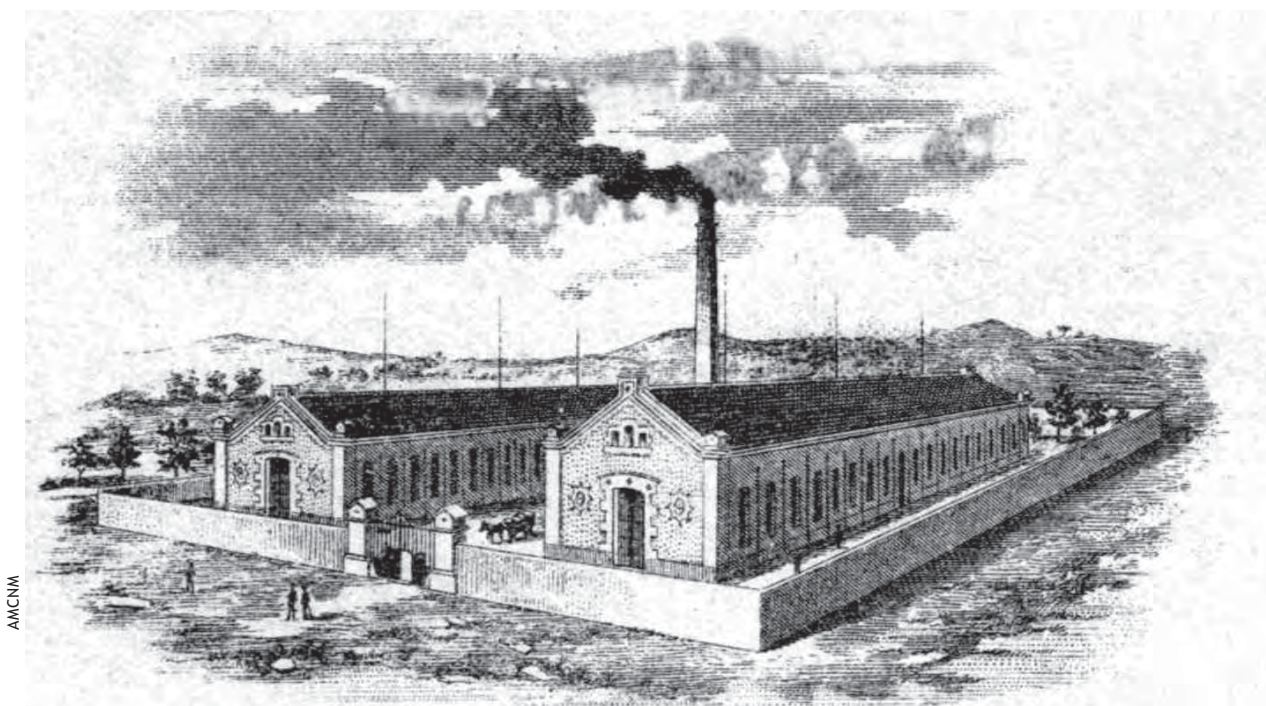
La fàbrica Jover, Serra i Cia es va fundar a Canet de Mar, l'any 1894. El dietari del Dr. Marià Serra diu que Isidre Jover Lavera i Francesc Xavier Serra Font se associen per a montar una fàbrica de gèneres de punt, havent adquirit ja alguns talers de construcció més moderna.^[1] El negoci el situaren en una casa de poble del carrer Sant Benet i es van dedicar a fer mitges i mitjons amb telers rectes. La fàbrica venia directament gran part de la seva producció a la raó social "Almacén de paños Corominas, Blanch y Bofill, Sociedad en Comandita" de Barcelona, on Serra hi havia treballat de dependent durant molts anys.^[2] Cinc anys després de l'inici empresarial, la bona marxa de les vendes dels

productes de la fàbrica va fer plantejar als socis bastir un edifici industrial, de nova planta i grans dimensions, als afores del poble. Per fer realitat la proposta, Isidre Jover i Francesc Xavier Serra van contactar amb l'americano Josep Móra Terrats, a fi que aquest els vengués una part dels terrenys que tenia a l'actual passeig de la Misericòrdia.^[3] Aquesta nova zona es configurava, a finals del segle XIX, com el primer punt de l'eixample -de caire industrial- del nucli urbà, que acabava llavors al carrer Nou. Poc abans ja s'havia fet un primer complex fabril, la raó Carbonell y Sussana, S. en C. i ara es pretenia continuar urbanitzant l'entorn amb la construcció de la fàbrica Jover, Serra y Cía. El setmanari *La Costa de Llevant* de finals d'aquell any deia: la societat Serra, Jover y Cía trata d'aixecar un

Arxiu Carles Sàiz

Les primeres naus de l'eixample industrial van ser la Carbonell y Susanna, S. en Comandita i la Jover y Serra i Cía

Dibuix a tinta del projecte original. Apareixia a la capçalera de les factures de la fàbrica.

edifici exprés per a fàbrica per a resultar insuficient lo local de que avui disposan. La nova fàbrica de géneros de punt se aixecarà en terrenos de l'horta de D. Joseph Mora, qui desde Puerto Rico ha contestat afirmativament a la demanda que se li feu, alegrantse de poder contribuir a la major prosperitat de la vila de Canet. Efectivament el senyor Mora no ha regatejat, prestantse bonament a facilitar la prompte construcció de la nova fàbrica.^[4]

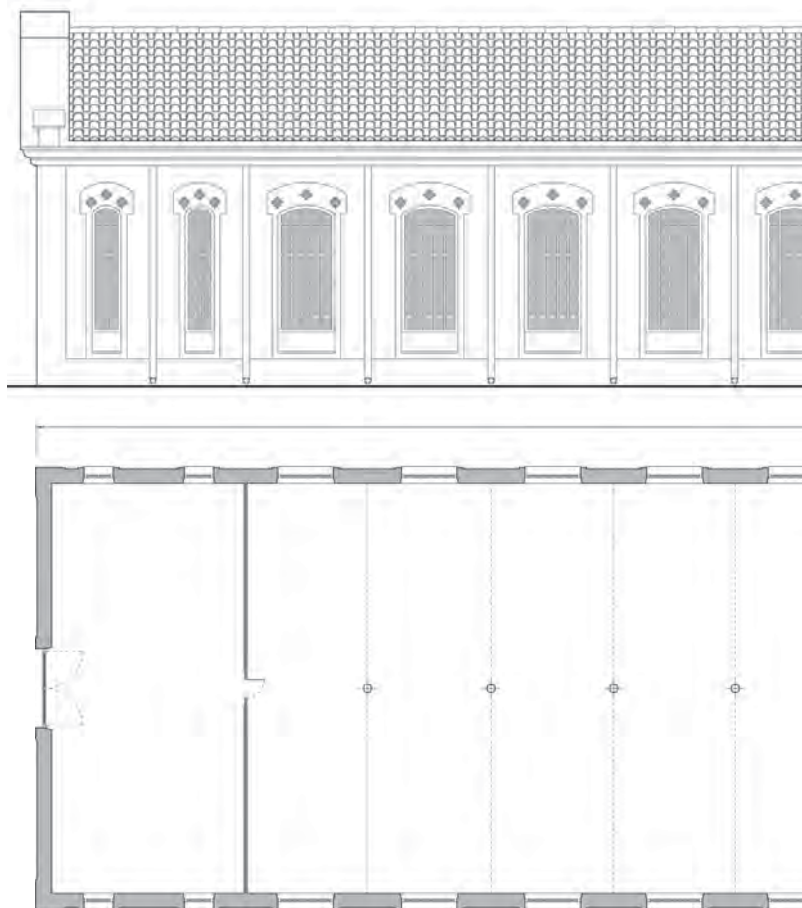
Una vegada es va poder formalitzar la compra dels terrenys, de 5.500 m2 a nom de la Jover, Serra y Cía, Francesc Xavier Serra va encomanar el projecte de la nova fàbrica a l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner.^[5]

El projecte industrial de Lluís Domènech i Montaner

Per a la fàbrica Jover, Serra y Cía, Lluís Domènech va idear un gran complex industrial, molt semblant al que plantejà poc abans Josep Puig i Cadafalch per a la fàbrica Carbonell. Domènech va projectar dos edificis allargassats i simètrics, accionats per una màquina de vapor en un edifici central que repartia la força motriu a les dues naus.^[6] L'elevat cost de la realització de l'obra va obligar als propietaris a reduir les pretensions inicials a una sola nau i també es prescindí de l'edifici del vapor. La nau que es va aixecar era un edifici senzill però funcional, amb una gran estructura de gairebé 75 metres de llargada per 15 d'amplada; és a dir d'un total de 1000 metres quadrats, que quedaven il·luminats per 36 grans finestrals. L'arquitecte situà quatre portes d'entrada, una a cada banda de l'edifici per facilitar la circulació dels treballadors i de les mercaderies i rematà la construcció amb una coberta a dues aigües.

Domènech no va emprar en el projecte gaires elements decoratius, bàsicament per raons econòmiques i per tractar-se d'un edifici de marcat caràcter industrial. A les façanes laterals de la nau únicament va aplicar una senzilla motllura que emmarcava les obertures de les finestres, i ho complementà amb alguns elements ceràmics a la part superior.

A les façanes del frontispici, l'arquitecte va bastir un discurs decoratiu més treballat. Domènech va partir de la porta d'entrada com a eix central de la composició i emprà una decoració simètrica. Va aplacar a cada lateral dues grans peces caironades sobreposades amb elements ceràmics, al centre del qual, hi projectà dos grans medallons circulars, que va decorar amb la

Alçat i planta de la nau Jover i Serra, fet per Sergi Alcalde. La nau va ser projectada

representació d'una barca de vela llatina feta amb un mosaic de tessella clàssica.^[7] També es van decorar les finestres de les golfes amb motllures i es van fer els acabats de la part superior de l'edifici amb un volum dentat que resseguia tot el fris de la coberta.

Pel que fa a l'interior de la nau, l'arquitecte plantejà un espai completament obert, de més de set metres d'alçada, sustentat amb bigues de ferro disposades perpendicularment a la llargada de la nau i formant un sostre de revoltó. Les dimensions del bigam, de més de 15 metres de llum, va anar acompanyat de pilars de fosa al mig de la nau per donar més estabilitat al sostre i a la coberta.

L'edifici comptava també amb dues estances tancades a cada extrem de la construcció, amb entrades independents per les portes que hi havia a la façana del frontispici. En una s'hi va situar el magatzem de mitjons i, a l'altra estança el despatx d'administració i direcció, que popularment -i irònicament- es va conèixer com "la lleonera".^[8]

Les obres de construcció de la nau industrial van començar el maig de 1900^[9] i, pocs mesos després, el 23 de setembre, es va inaugurar amb una festa al pati de la fàbrica. L'acte va comptar amb l'assistència de gent de Canet, de Barcelona i de Sabadell. El setmanari *La Costa de Llevant* es va fer ressò de l'esdeveniment dient que *l'àpat se celebrà en lo mateix local asentanse en las taulas una quarantena de comensals, regnanti molta animació y en los brindis foren molt felicitats los amos del nou edifici*.

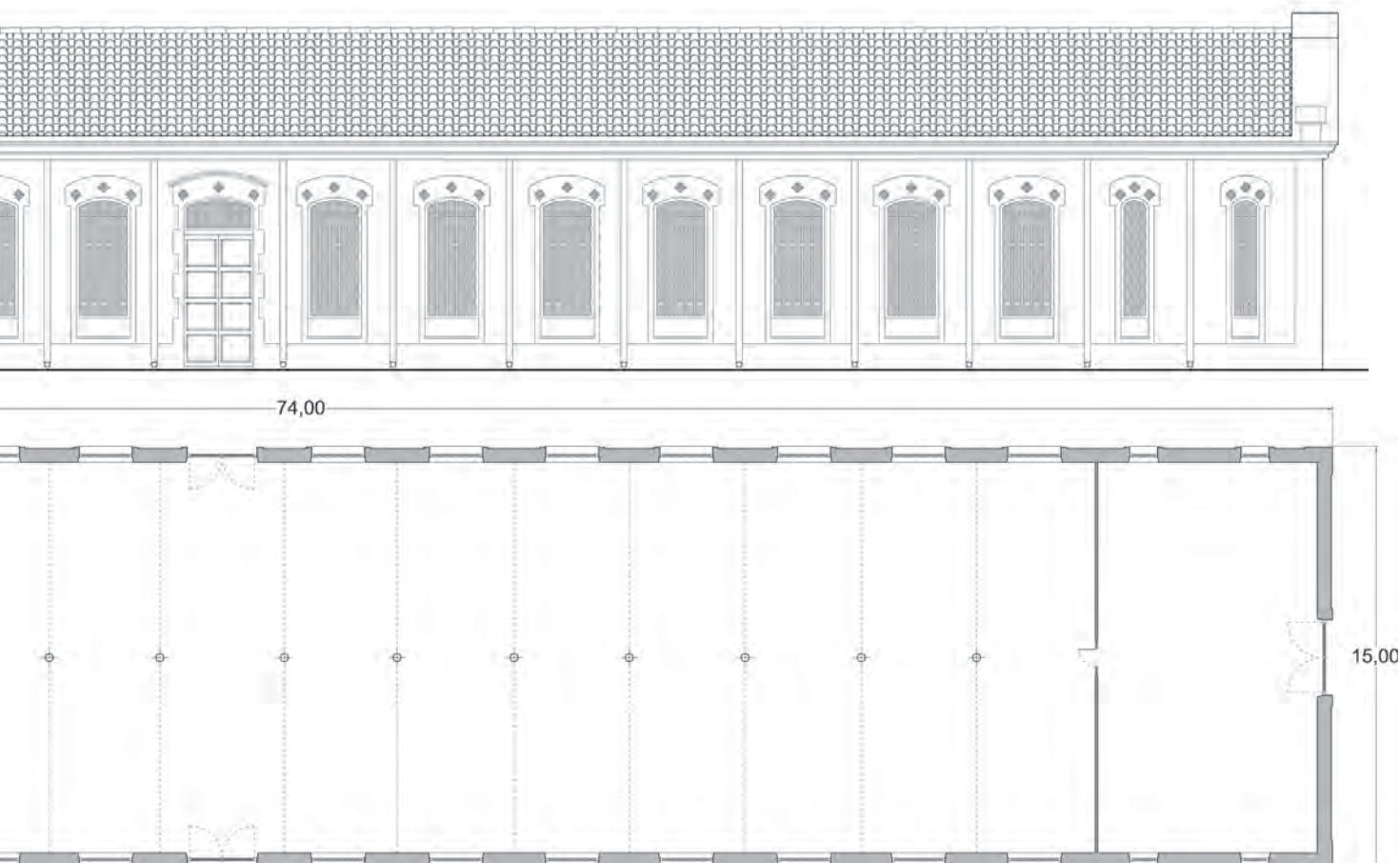
A banda de projectar la nau fabril, a l'arquitecte també li tocà dissenyar el barri d'entrada al recinte. Domènech va bastir una porta de ferro senzilla, d'acord

amb l'edifici, que comptava únicament amb petits detalls florals a la part superior.^[10] El barri es va emplaçar entre dos pilars d'obra que eren coronats amb una petita coberta a dues aigües amb detalls ceràmics vidriats.

Malgrat la rapidesa amb què la Jover, Serra y Cía va edificar la nova fàbrica, no traslladaren la seva activitat industrial a l'edifici fins a l'any 1903. Tal vegada el cost de la nau -terreny i construcció- va ser considerable i ressentí la liquiditat de l'empresa per invertir en la compra de més maquinària. Si parem atenció a la Matricula Industrial de Canet de Mar de 1900, en aquell moment la fàbrica disposava només de tres telers mecànics circulars^[11] tributant al carrer Sant Benet. El 1901 la fàbrica havia augmentat la maquinària a 6 telers circulars, tots ells de petit diàmetre, amb els quals es feien mitjons.^[12] Però no és fins a l'any 1903 que, coincidint amb el trasllat de

Alçat de Sergi Alcalde del frontispici de la nau

bastida per Domènech i Montaner i avui, malgrat els modificats dels 60, encara podem localitzar elements estructurals originals en l'interior de l'edifici

Imatge del frontís de la fàbrica, amb el barri original

l'activitat a la nau nova, la Jover, Serra y Cía amplia la maquinària de la fàbrica fins a 22 telers.^[13] Jover, Serra y Cía donava d'aquesta manera el gran salt. A efectes econòmics, la Matricula Industrial de la raó incrementarà fortament durant aquests anys, de les 84,7 pessetes que es pagava el 1902 a les 476,6 pessetes de 1904.^[14]

L'ampliació del recinte industrial el 1909

L'empenta que assolí la Jover i Serra durant aquells primers anys de segle va catapultar-la a ser una de les primeres fàbriques de Canet. La creixent demanda dels mitjons de la fàbrica, de gran qualitat, va fer que el 1909 els responsables del negoci^[15] decidissin fer créixer la instal·lació fabril. Per fer això possible calia mecanitzar el procés d'elaboració amb la instal·lació d'una màquina de vapor^[16] i la compra de nova maquinària.

Van encarregar de nou el projecte a Lluís Domènech i Montaner, perquè possiblement la primera intenció era que realitzés la nau bessona que no es va poder fer l'any 1900, però al final es declinà aquesta proposta i es van bastir dos nous edificis exempts, completament diferents entre ells, un destinat a nou magatzem i despatx i l'altre a vapor i manyeria. Domènech va plantejar fer el

Arxiu CEC (Fons Carbonell)

Interior de la nau, una vegada es va mecanitzar la fàbrica, amb la cottons i els treballadors en plena activitat, a mitjans anys 10.

magatzem i els despatxos en l'espai de terreny annex que donava al carrer Josep Mora -just en el lloc on s'havia d'haver fer la nau bessona- mentre que l'edifici de vapor el va projectar darrere la nau antiga, al costat mateix del passeig de la Misericòrdia, que s'havia obert com una nova via de pas feia poc.

Domènech va treballar el projecte d'ampliació conjuntament amb el seu fill Pere^[17] que des de feia temps ajudava a l'arquitecte en el seguiment d'obres a l'Institut Pere Mata o als primers pavellons de l'Hospital de Sant Pau. Com que Pere Domènech no havia signat encara cap projecte gran, i a fi de donar al jove una empenta professional, Lluís Domènech traspasà l'autoria de les noves construccions de la fàbrica Jover i Serra al seu fill, si bé, la memòria oral sempre ha dit que el projecte intel·lectual va ser de Domènech i Montaner.^[18]

El mateix Dr. Marià Serra, alguna cosa sabia ja que en el seu dietari, quan fa referència a l'obra construïda, en lloc d'apuntar que és obra de Pere Domènech únicament diu que *el jove arquitecte és l'autor del dibuix y director de les obres*,^[19] en canvi, als mitjans de comunicació de l'època sí que citen a Pere Domènech com a arquitecte i en cap cas no esmenten a Lluís Domènech. Sigui de Domènech i Montaner o d'autoria compartida amb el seu fill, el resultat fou immillorable.

La construcció del nou magatzem i despatxos

Per a magatzem i despatxos, Domènech va projectar un elegant edifici de maó vist, amb grans i elevats finestrals dentats.^[20] La façana principal la plantejà a la riera del Pinar, amb tres volums, el central, lleugerament més alçat, i dos laterals, amb un coronament de línies sinuoses i harmòniques, decorades amb tres ulls de bou, que donen a la construcció un aire d'edifici religiós; no en va durant dècades va rebre el sobrenom de la "Catedral".

Al centre de la façana, l'arquitecte hi dissenyà una rosassa cega emmarcada amb un treball de maó vist i una composició ceràmica de petites tessel·les en el seu interior amb la llegenda "Jover, Serra i Cia" envoltada d'elements geomètrics.^[21]

Als laterals Domènech remarcà els cinc revoltos de la coberta de volta catalana, ben visibles des de qualsevol punt, amb faixes de maó vist que recorren tota la façana

Façana del magatzem i despatxos de la Jover, Serra i Cia

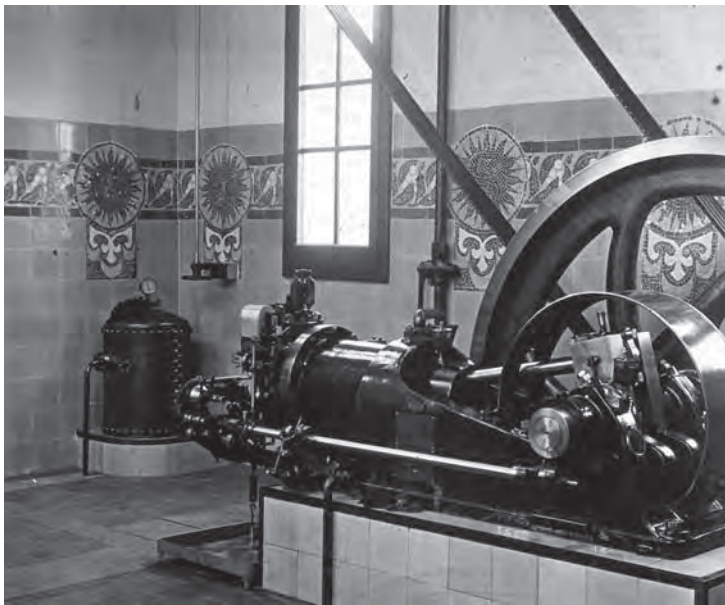
Imatge interior del magatzem de la fàbrica.

fins a l'alçada dels sòcols de pedra de l'edifici, on agafen més volum a manera de petit contrafort. Amb aquests recursos, Domènech juga amb l'efecte òptic. Amb les faixes, vol realçar visualment l'alçada de l'edifici i d'altra banda, amb els arrambadors sobresortint del nivell de la façana, pretén dotar a la construcció d'una sensació de fortalesa.

Pel que fa a l'interior del magatzem -de 270 metres de planta- l'arquitecte concep una gran caixa, completament buida d'elements, que no només està il·luminada pels amples finestrals que voltegen la construcció sinó que al centre de la coberta hi alça una gran lluernia sostinguda per arcs i bigues industrials.

Perspectiva de l'edifici original del vapor de la fàbrica Jover, Serra y Cía. Dibuix de de Sergi Alcalde

L'edifici de la màquina de vapor

L'altra construcció que van alçar els Domènech va ser el "vapor"; un edifici de 6,5 metres d'amplada per 15 de llargada, és a dir, tenia una planta total de 83 m² dividida en dues estances, que tenien entrades independents. En la primera hi havia la potent màquina de vapor^[22] -acabada d'adquirir- que estava acoblada a una dinamo de corrent contínua^[23] i, a l'altra habitació, s'hi va instal·lar la secció de manera de la fàbrica i *demés dependències relacionades ab la forsa general de la fàbrica.*^[24]

Domènech projectà un edifici amb grans finestres arquejades a la part superior, emmarcades amb motllures blanques, que resseguien la coberta catalana, molt semblant a l'emprada a l'edifici del magatzem i despatxos.

La sobrietat decorativa exterior contrastava amb els excel·lents arrambadors ceràmics, típicament domenequians, de les parets interiors de l'immoble. Tot el conjunt de detalls florals que estaven realitzats amb tessel·les d'influència clàssica i que s'alternaven amb representacions d'un sol -com a al·legoria de la vida, però també de l'energia- i les inicials dels socis de l'empresa, "J", "S" i de "CB", és a dir, de Corominas, Blanch i Bofill.

Ambdós edificis, magatzem i vapor, es van realitzar en només vuit mesos i van anar a càrrec dels mestres de cases Salvador Torrus i Josep Cabruja, juntament amb una trentena d'operaris més. De la fusteria dels interiors se'n van encarregar Bernat Vivó, Anton Gras i Josep Cruanyes. La pintura van realitzar-la Joaquim Rovira i Salvador Escarpenter i la manera i lampisteria era de Miquel Soler i Antoni Lamolla respectivament.

Arxiu CEC (Fons Carbonell)

Imatge interior i exterior de l'edifici del vapor i manera

L'ampliació del complex industrial es va inaugurar el juny de 1910. El setmanari *La Costa de Llevant* ressenyava l'acte dient: *nos plau en gran manera lo poder felicitar tan sincerament á dita entitat, per lo desprendiment que ha tingut en dotar á Canet d'un edifici que, destinat á magatzém y despatx pera sos productes, resulta una joia arquitectónica que demostra la elevada cultura artística de dits senyors. És una obra que crida la atenció de tothom que'ns visita, y es un orgull que sentim els canetenchs al contemplarla; la seva extraordinària elevació, las elegantíssimas líneas dels finestrals, la novetat de sa coberta, es dir lo seu dibuix total es un conjunt que resulta hermós y que indica lo molt que farà en sa carrera d'arquitecte, l'intelligent jove D. Pere Domènech, autor y director de l'obra que'ns ocupa.*^[25]

També la *Il·lustració Catalana* en publicà la notícia a les seves pàgines ressaltant l'autoria de Pere Domènech: *El jove y distingit arquitecte en Pere Domènech y Roure ha projectat y dirigit aquesta obra, qu'es un model en sa classe, fentse merexedor dels elogis dels intel·ligents. També mereix alabances la rahó social Jover, Serra y Companyia que tan entusiasta y patriòticament ha dotat d'un despaig semblant a la vila de Canet, que pot estar orgullosa de que alguns dels seus fabricants, com els esmentats, sapiguen agermanar ab la industria respectiva l'art y'l bon gust que deu presidir totes les manifestacions de la vida catalana.*^[26]

La mutilació dels edificis modernistes als anys 60

Amb la jubilació de Francesc Xavier Serra de la fàbrica l'any 1929, el negoci va quedar a mans dels germans

Jover i dels altres socis.^[27] La fàbrica no parava de créixer. A la marca de mitjons *Isidro Jover y Cía*, la seguien també els mitjons *El Gallo* i *La bola de plata* i a finals dels anys 50 van començar a comercialitzar jerseis sota el nom de *Púlligan*. La fàbrica Jover es convertí a partir d'aquell moment en un gegant del teixit de punt, amb més d'un miler de treballadors als anys 60. Les necessitats de seguir incrementant la producció de la fàbrica, llavors indiscutiblement la més important de Canet de Mar, van obligar als propietaris a comprar d'altres edificis industrials del voltant del passeig de la Misericòrdia^[28] i a ampliar els edificis modernistes fets durant la primera dècada del segle XX. El 1960 es va decidir ampliar la vella nau de producció i modernitzar tot l'edifici amb una doble façana de vidre i ferro que va ocultar completament l'obra original de Lluís Domènech i Montaner. La petició de la llicència deia que volien *elevat un piso a la nave principal de la fábrica y añadir un cuerpo delantero compuesto de planta baja y dos pisos en la parte central y de planta baja en los laterales.*^[29]

Pel que fa a l'edifici de magatzem i despatxos projectats el 1910, es va perdre la visió interior quan poc després també es reformà completament per dividir l'espai en diferents plantes, malgrat que es mantingué, sortosament, intacte la seva façana.

I en darrer lloc, l'antic edifici del vapor i manyeria va anar subsistint, malgrat el seu procés de degradació continu, fins que amb una ampliació de l'edifici amb dos volums annexos, aquest va quedar completament camuflat i unit mitjançant una porxada, a la nau de producció. En aquesta ampliació l'antic vapor de la fàbrica va perdre part de l'estètica del projecte de Domènech si bé encara segueixen sent visibles alguns elements originals.

Les obres d'ampliació de la nau Jover i Serra van ocultar part de l'obra original de Lluís Domènech i Montaner

Arxiu Carles Sàiz

Ajuntament de Canet de Mar

Frontal del vapor, avui i façana lateral esquerra, amb les obertures originals de les portes i els revoltos de la coberta encara existent.

A tall de conclusió

Malgrat tots els canvis que experimentà la fàbrica Jover durant els primers anys 60, podem dir que les diferents ampliacions i transformacions estètiques van fer-se sobre els edificis antics, és a dir, cap d'ells no es va enderrocar, per tant, darrere els seus murs no hi ha cap mena de dubte que subsisteixen, encara que malmeses, les estructures originals de l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner. Així, doncs, ara que els propietaris de l'antic complex industrial han iniciat els passos per desmantellar l'edifici, caldria, més que mai, iniciar la catalogació per via d'urgència de les construccions que resten avui encara sense cap protecció.^[30] No fer-ho seria deixar perdre la darrera oportunitat per recuperar l'únic complex industrial que va projectar, durant tota la seva vida professional, Lluís Domènech i Montaner.

[1] Dietari de Canet de Mar, juliol 1894 (BPGP)

[2] Francesc Xavier Serra va començar a treballar a la raó Corominas, Blanch i Bofill als 14 anys. Va anar escalant laboralment fins arribar a fer de viatjant dels productes de l'empresa.

[3] Vegeu: SÀIZ I XIQUÉS, Carles: *La nissaga canetenca dels Móra. Americanos i comerciants*. A: *Nova Plaça de la Llenya*, Núm. 22 febrer 1995.

[4] *La Costa de Llevant*, 3 de desembre 1899, publica que amb la compra dels terrenys, el mateix Josep Mora va cedir al municipi els terrenys per obrir el carrer que uniria la riera del Pinar amb el Torrent dels Lledoners, avui carrer Josep Móra.

[5] Domènech i Montaner tenia amistat amb Francesc X. Serra des de la seva infància. Quan el 1897 Serra es casà amb Marianna Pujadas Bosch, l'arquitecte fer-los de testimoni de l'enllaç.

[6] Malgrat que no he localitzat el projecte original de Domènech i Montaner, comptem amb referències orals i també amb elements gràfics que ho corroboren. Per exemple, a les factures de la fàbrica Jover i Serra de principi de segle, a la part superior s'hi reproduïa la imatge de dues naus -idèntiques a la nau construïda el 1900 per Domènech. També tornem a veure aquesta imatge esmentada el programa de Festa Major de Canet de Mar, de 1939.

[7] Sobre la representació d'aquest llagut, simbolitzava els orígens del tèxtil, atès que al segle XVIII molts canetencs van començar com a teixidors de velam, com una indústria subsidiària de les drassanes de la població.

[8] Entrevista a Pepeta Cabot (12 juny 1994)

[9] A *La Costa de Llevant*, del 13 de maig 1910 es diu que *Definitivament han comensat los treballs pera la edificació d'una fàbrica que los senyors «Jover y Serra» d'aquesta plassa van a construir en los terrenos de sa propietat, en la Riera del Piná.*

[10] Aquest barri de ferro es va traslladar, dècades després a l'horta de «La Carbonella», -avui aparcament municipal- i encara el podem veure com a porta d'entrada al recinte.

[11] Matricula Industrial de Canet de Mar 1900. AMCNM

[12] Matricula Industrial de Canet de Mar 1901. AMCNM

[13] Segons la Matricula Industrial de Canet, aquests telers tributaren per un total de 24,6 metres lineals de producció.

[14] Segons dades publicades per Òscar Figuerola a: *La indústria a Canet ara fa cent anys: Canet vila industrial 1894-1914*. A: *El Sot de l'Aubó*, març 2006.

[15] Isidre Jover Lavera va morir el 24 de desembre de l'any 1904, als 65 anys. Els seus fills Isidre i Tomàs Jover Sellarés es posaren al capdavant de la fàbrica juntament amb Francesc Xavier Serra i els socis de l'empresa Corominas, Blanch i Bofill.

[16] En aquell moment les accions de la Jover Serra y Cia estaven repartides en sis parts. Francesc Xavier Serra tenia un 23,5%, els tres socis de la societat «Blanch Corominas i Bofill» de Barcelona disposaven d'un 21,5% cadascú mentre que els germans Isidre i Tomàs Jover -fills de Isidre Jover Lavera-, tenien únicament un 6,5% de les participacions cadascun d'ells». Vegeu: CARBONELL, Enric: *Reivindicació dels fabricants canetencs. L'exemple dels balanços (1909-1928) de la fàbrica Jover, Serra y Cia*. A: *El Sot de l'Aubó*, juny 2011.

[17] Pere Domènech era un arquitecte novell. Es titulà en arquitectura el 25 de febrer de 1907. No es coneix que hagués portat a terme cap projecte a excepció de la reforma de la casa de Juli Font de Montaner, al carrer Santíssima Trinitat de Canet de Mar.

[18] Entrevista a Pepeta Cabot (12 de juny 1994)

[19] Dietari de Canet de Mar, juny 1910 (BPGP)

[20] Domènech utilitza aquest tipus de finestra anteriorment en d'altres edificis com ara el Castell dels Tres Dragons de Barcelona (1887), a la Casa Roura de Canet (1892) i a la Casa Agustí de Badalona (1893).

[21] Aquesta composició ceràmica encara es pot veure a la façana però es modificà el nom i es posà el d'Isidre Jover i Cia.

[22] Si donem un cop d'ull a la Matricula Industrial de Canet veurem que la fàbrica va créixer considerablement en nombre de màquines fins a 28 telers, entre rectes i cottons i també tenia 8 tricotoses.

[23] *La Costa de Llevant*, de l'11 de juny 1910 (BPGP) diu *senzill y elegant es també l'edifici que han aixecat y ahont hi han instalat la forsa motriu, el dinamo, manyaria y demés dependencias relacionadas amb la forsa general de la fàbrica.*

[24] *La Costa de Llevant*, 11 de juny 1910 (BPGP)

[25] *La Costa de Llevant*, 11 de juny 1910 (BPGP)

[26] *Il·lustració Catalana*, 14 d'agost 1910 (BNE)

[27] Segons Enric Carbonell, a: *Reivindicació dels fabricants canetencs...* quan Serra deixà l'empresa l'any 1929 la seva participació havia baixat fins a un 18% mentre que els altres socis, els Corominas, Feliu Coll i els germans Jover, tots tenien un 20%.

[28] Durant aquests anys, l'empresa Isidre Jover i Cia va comprar la fàbrica Atlanta, una part de la fàbrica Carbonell, també va comprar la fàbrica Joan Jover Llauger i l'antiga fàbrica de Josep Fors.

[29] Expedient d'obres 17 de maig 1960 Pinar, 12 (AMCNM)

[30] El «Catàleg de patrimoni arquitectònic i elements d'interès històric i artístic de Canet de Mar», només inclou la façana de l'edifici de l'antic magatzem, catalogat com a Bé Cultural d'Interès Local.